

UDK: 316.77:621.397.13](497.11)

Biblid 1451-3188, 12 (2013)

Год XII, бр. 43–44, стр. 375–392

Изворни научни рад

Ана ЈОВАШЕВИЋ<sup>1</sup>

## МЕДИЈИ У СРБИЈИ И ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ

### ABSTRACT

The first Conference of Ministers in charge of the media and new communication services in member states of the Council of Europe took place in Reykjavik (Iceland) at the end of May 2009. On that occasion, one political declaration and several resolutions MCM (2009) 011 were adopted. In this way, grounds were set for the new role of the media at the beginning of the third millennium. Standards set in this manner oblige all member states of the Council of Europe, including the Republic of Serbia. They are based upon the requests accepted in Council of Europe White Book on Intercultural Dialogue, adopted in Strasbourg in May 2008. This book represents another contribution to the promotion of intercultural dialogue, which contributes to the essential cause of the largest regional organization – the Council of Europe – protection and promotion of human rights, democracy and rule of law. This concept of promoting awareness, comprehension, peace and tolerance, as well as the preventing any kind of conflicts and achieving stable integration and cohesion in every society, was actually established in 2005 on the Third Summit of Heads of State and Government of Council of Europe Member States. These established goals were confirmed later in the same year in the Faro Declaration on the Council of Europe's Strategy for Developing Intercultural Dialogue, adopted by Member States' Ministers of Culture. Just like the traditional media, new providers of mass communication services that are similar to the media (electronic media, internet and other forms of computer and internet technologies) are supposed to support the improvement and the respect of fundamental human and social values. New modalities of creating the contents, the expression, the seeking and the dissemination of information in the sphere of mass communication may enhance but, at the same time, challenge fundamental rights and freedoms. Existing media standards that were developed for traditional forms of mass communication can also be applied on new

---

<sup>1</sup> Institut für Kultur und Medien management, Freie Universität, Berlin. Електронска адреса аутора: ana.jovasevic@gmail.com.

services and on the providers of new media services (including their rights, duties and responsibilities).

*Key words:* International acts, media, standards, Serbia.

## 1) УВОД

Крајем маја 2009. године у Рејкјавику (Исланд) одржана је прва конференција министара надлежних за медије и нове комуникационе услуге у земљама чланицама Савета Европе.<sup>2</sup> Овом приликом усвојена је политичка декларација, као и неколико резолуција МСМ(2009)011. На овај су начин постављени темељи за нову улогу медија на почетку трећег миленијума. Овако постављени стандарди обавезују све земље – чланице Савета Европе (па тиме и Републику Србију). У њиховој се основи налазе захтеви прихваћени у Белој књизи о интеркултурном дијалогу Савета Европе (која је усвојена маја 2008. године у Стразбуру).<sup>3</sup> Све активности Савета Европе у вези са слободом медија и њиховом улогом у савременом друштву води и усмерава посебан орган – Управни комитет за масовне медије. Његов је задатак да се брине о успостављању слободних, независних и плуралистички настројених средстава комуникација у појединим земљама чланицама.<sup>4</sup> Томе посебно доприноси и усвојена Декларација о слободи изражавања и информисања,<sup>5</sup> као и Европска културна конвенција.<sup>6</sup> Бела књига о интеркултурном дијалогу представља још један корак даље у промовисању интеркултурног дијалога који доприноси суштинском циљу најмасовније регионалне организације – Савета Европе, а то су заштита и промовисање људских права, демократије и владавине права. Овај концепт промовисања свести, разумевања, помирења и толеранције, као и спречавање конфликта било које врсте и постизање чврсте интеграције и кохезије у сваком друштву је, заправо, успостављен на трећем самиту шефова држава или влада земаља чланица Савета Европе 2005. године.<sup>7</sup> Овако постављени циљеви су

---

<sup>2</sup> И. Јанев, *Међународне организације и интеграције*, Београд, 2008, стр. 246–256.

<sup>3</sup> Е. Шабановић, *Анализа медијског дискурса у Србији са освртом на мултикултуралну комуникацију и професионалну етику*, Култура, Београд, број 127/2010, стр. 118–140.

<sup>4</sup> С. Миливојевић, „Идеолошки рат медија“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, број 1–4/2001, стр. 1–4.

<sup>5</sup> И. Јанев, *Међународне организације и интеграције*, *op. cit.*, стр. 258.

<sup>6</sup> *Савет Европе 1949-1996. године*, Документи, Београд, 1996, стр. 95–98.

<sup>7</sup> Д. Ђаловић, *Медији у потрази за естетиком медија*, Култура, Београд, број 133/2011, стр. 42–55.

потврђени нешто касније исте године у Фаро декларацији о стратегији Савета Европе за интеркултурни дијалог коју су усвојили министри за културу појединих земаља. Са убрзаним технолошким развојем током 20. века променио се и начин прикупљања информација, креирање садржаја, као и методи којима се садржај и информације стављају на располагање корисницима (слушаоцима или гледаоцима). Корисници на тај начин добијају могућност лаког приступања и креирања садржаја средстава масовних комуникација која користе разноврсне комуникационе платформе, како за постојеће, тако и за новоразвијене медије или упоредљиве услуге масовних комуникација или информационих услуга налик медијским. Слободни, независни и разноврсни медији (штампани или електронски) неопходни су сваком демократском друштву.<sup>8</sup> То је разлог што је Савет Европе протеклих година развио низ стандарда којима се тежи заштити медија од разних видова утицаја и ометања, у складу са чланом 10. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године.<sup>9</sup> Ти стандарди такође постављају и одређене обавезе и систем одговорности за медије. Као и традиционални медији, нови пружаоци услуга масовног комуницирања налик медијима (електронски медији, интернет и други облици компјутерских и интернет технологија) требало би да теже унапређењу и поштовању основних вредности.<sup>10</sup> Нови начини креирања садржаја, изражавања, тражења и ширења информација у домену масовних комуникација појачавају, али могу да представљају и озбиљан изазов основним људским правима и слободама.<sup>11</sup> Постојећи медијски стандарди који су били развијени за традиционалне облике масовних комуникација морају да важе и за нове услуге и за пружаоце нових медијских услуга (права, дужности и одговорности).<sup>12</sup>

---

<sup>8</sup> В. Цветковић, „Медијска одговорност политичара у Србији“, *Теме*, Ниш, број 1–4/2001, стр. 145–156.

<sup>9</sup> *Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори број: 9/2003 и 5/2005.*

<sup>10</sup> С. Стаменковић, *Медијска писменост као неопходан услов разумевања нових медија*, Култура, Београд, број 135/2012, стр. 65–77.

<sup>11</sup> О. Павићевић, „Нови медији, нове генерације и друштвени капитал“, *Зборник Института за криминологија и социологија истраживања*, Београд, број 1–2/2010, стр. 109–124.

<sup>12</sup> Ј. Клеут, *Интерактивност и мултимедијалност у потрази за значењем и континуитетом*, Култура, Београд, број 135/2012, стр. 161–174.

## II) ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ О МЕДИЈИМА У ДРУШТВУ

На конференцији министара надлежних за медије и нове комуникационе услуге у земљама чланицама Савета Европе одржаној маја у Рејкјавику, између осталог, усвојена је и политичка декларација МСМ(2009)011 која на специфичан и одговоран начин поставља темеље за нову улогу медија.<sup>13</sup> Овако постављени стандарди обавезују све земље – чланице Савета Европе (па тиме и Републику Србију).<sup>14</sup> Они се углавном односе на успостављање, наставак и усавршавање сарадње у вези са медијима и новим комуникационим услугама у циљу обезбеђивања заједничких решења али и адекватног одговора на будући развој медија, и пружања услуга налик медијским, нарочито у вези са поштовањем слободе изражавања и информисања, права на приватни живот и достојанства људских бића.<sup>15</sup> У том смислу усвојен је низ међународних докумената регионалног карактера као што су:

- 1) резолуција „Ка новом поимању медија“ и одговарајући акциони план,
- 2) резолуција „Управљање Интернетом и критичким ресурсима Интернета“, и
- 3) резолуција „Збивања у законодавству држава чланица Савета Европе у области борбе против тероризма и о њиховом утицају на слободу изражавања и информисања“.

Овим међународним документима захтева се да Комитет министара Савета Европе предузме мере за примену у резолуцијама усвојених европских (међународних) стандарда, те да се и даље настави са истраживањем начина за јачање поштовања медијских стандарда у погледу слободе изражавања и информисања у пракси<sup>16</sup>. При томе је поново истакнуто да су слободни, независни и разноврсни медији неопходни сваком демократском друштву, као и њихова заштита од различитих облика и видова утицаја и ометања у складу са чланом 10. Европске конвенције за

---

<sup>13</sup> Р. Вељановски, *Куда стреми европска медијска политика*, Култура, Београд, број 132/2011, стр. 209–225.

<sup>14</sup> И. Бауер, „Улога друштвених медија у Србији“, *Сингидунум ревија*, Београд, број 2/2012, стр. 1–8.

<sup>15</sup> С. Миливојевић, „Информационо друштво и медијска култура“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, број 2/2008, стр. 267–276.

<sup>16</sup> А. Мировић, „Јавност и медији у условима развијеног цивилног друштва“, *Српска политичка мисао*, Београд, број 1–2/2006, стр. 197–212.

заштиту људских права и основних слобода.<sup>17</sup> Са технолошким развојем променио се из темеља и начин прикупљања информација, креирање садржаја, као и методи којима се садржај и информације стављају на располагање корисницима или се траже. Корисници треба да имају лак приступ и да утичу на креирање садржаја средстава масовних комуникација. То се односи и на средства масовних комуникација која користе разноврсне комуникационе платформе, како за постојеће, тако и за новоразвијене медије или упоредљиве услуге масовних комуникација или информационих услуга које су сличне медијским.<sup>18</sup> Односи између медија или осталих пружалаца медијских услуга и корисника или потрошача добијају нове облике и садржаје, због чега је настала и потреба да се изнова анализира и размотри појам и улога медија и њихове карактеристике као облика масовних комуникација путем штампе или радиодифузног емитовања, а који укључује: а) постојање уређивачке одговорности (укључујући и кривичну одговорност коју у Републици Србији предвиђа Кривични законик у чл. 38–41),<sup>19</sup> и б) поштовање етичких стандарда.<sup>20</sup>

Као и традиционални (штампани) медији, нови пружаоци услуга масовног комуницирања налик медијима требало би да теже унапређењу и поштовању основних вредности. Нови начини креирања садржаја и изражавања, тражења и ширења информација у домену масовних комуникација појачавају, али могу да представљају и изазов основним људским правима и слободама.<sup>21</sup> Медијски јавни сервиси, имајући

---

<sup>17</sup> Ј. Пешић, М. Пешић, „Унапређивање демократских капацитета медијске комуникације и критичка анализа дискурса“, *Политичка ревија*, Београд, број 4/2011, стр. 467–490.

<sup>18</sup> З. Арацки, *Медији, глобализација културе и очување идентитета*, Култура, Београд, број 132/2011, стр. 326–335.

<sup>19</sup> *Службени гласник Републике Србије број 85/2005*. Овај Законик у трећој глави, петом одељку под насловом „Посебне одредбе о кривичним делима учињеним путем штампе и других средстава јавног информисања“ одређује услове одговорности за: 1) одговорног уредника или лица које га је замењивало у време извршења кривичног дела, 2) издавача, 3) штампара, и 4) произвођача компакт-дискова, грамофонских плоча, магнетофонских трака и других аудитивних средстава, филма за јавно и приватно приказивање, дијапозитива, видео-средстава или сличних средстава која су намењена ширем кругу лица. Више: И. Симић, А. Трешњев, *Кривични законик са краћим коментаром*, Београд, 2010, стр. 42–44.

<sup>20</sup> А. Стевановић, „Медијска етика као предуслов демократичности друштва“, *Сингидунум ревија*, Београд, број 2/2011, стр. 198–203; М. Николић, *Етика медија између личне, професионалне и друштвене одговорности*, Култура, Београд, број 127/2010, стр. 35–50.

<sup>21</sup> Ј. Милошевић, Ђорђевић, „Коришћење медија у Србији – основни трендови“, *Политичка ревија*, Београд, број 1/2009, стр. 225–236.

уређивачку независност и институционалну аутономију, доприносе разноликости медија и помажу у деловању против ризика од злоупотребе моћи у ситуацији велике концентрације медија и нових комуникационих услуга. Они стога представљају основну компоненту медијског окружења у свим демократским друштвима и треба да доприносе на свој начин успостављању, развоју, али и контроли демократских институција и њиховом законитом функционисању.<sup>22</sup> Све већи број људи ослања се на Интернет као неопходно средство у свакодневним активностима (комуникација, информисање, сазнање, комерцијалне трансакције, доколица), што доприноси побољшању квалитета живота и добробити људи. Стога они са правом очекују да Интернет услуге буду истините, приступачне, економски доступне, безбедне, поуздане и актуелне. Приступачност нових врста услуга такође је значајна и са аспекта промоције, заштите и поштовања људских права, основних слобода, демократије уопште и владавине права (правне државе).<sup>23</sup> Поред тога, медији и услуге сличне медијским имају све већи и прекогранични значај. То је довело до ревизије Европске конвенције о прекограничној телевизији, што представља својеврсну реакцију Савета Европе на диверсификацију комуникационих платформи и информационих услуга, с једне стране, и свеобухватни правни одговор на потребу заштите прекограничног протока медијског садржаја и садржаја сличног медијском, с друге стране.<sup>24</sup> Оно што представља посебну опасност од неограничене употребе Интернет медијских услуга у контексту прекограничних комуникација јесте широка могућност угрожавања достојанства лица која су изложена медијским услугама или услугама сличним медијским. У том контексту, посебну пажњу требало би посветити деци, младим људима и осталим групама које имају посебне потребе или карактеристике, односно питању родне равноправности. Приступ ових група медијским услугама или услугама налик медијским представља важно питање за сваку поједину земљу која

<sup>22</sup> Ч. Ђупић, „Политичка култура и медији“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, број 3/2009, стр. 339–351.

<sup>23</sup> Приступачност нових врста Интернет услуга такође је значајна и са аспекта промоције, заштите и поштовања људских права, основних слобода, демократије уопште и владавине права, којим процесима треба да допринесу на специфичан начин у складу са Препорукама министара број *CM/Rec(2007)16* о мерама унапређења Интернета као јавног добра.

<sup>24</sup> Н. Јефтић, „Право на комуницирање као ново освојено човеково право“, *Међународни проблеми*, Београд, број 4/2008, стр. 502–527.

мора да их решава у складу са својим правним поретком.<sup>25</sup> У интересу заштите права на приватни живот, потребно је инсистирати код свих земаља, односно њихових надлежних органа, да обрада личних података у новим комуникационим и информационим срединама, а нарочито на Интернету добије посебан начин заштите од могуће повреде или угрожавања. Наравно, сва ова питања морају бити уређена на начин да се очува, па чак и унапреди слобода изражавања и информисања, као и слобода медија уопште.<sup>26</sup> Степен угрожености слободе медија није свугде и увек на истом нивоу. Претње по ову слободу могу да произађу из кризних ситуација, како у вези са тероризмом, ратом и финансијским несигурностима, тако и у вези са технолошким кретањима и тржишним условима који утичу на положај новинара у информационом процесу.<sup>27</sup>

### III) НОВА СХВАТАЊА МЕДИЈА У КОНТЕКСТУ ЗАШТИТЕ ЉУДСКИХ СЛОБОДА И ПРАВА

На министарској конференцији у Рејкјавику маја 2009. године донета је, између осталих, и резолуција „Ка новом поимању медија“, у којој се већ на првом месту истиче улога (сврха) медија или медијских услуга масовне комуникације. Она остаје непромењена, односно, она се и даље састоји у пружању или ширењу информација, анализа, коментара, мишљења и разоноде за широку јавност.<sup>28</sup> Основни медијски циљеви састоје се у:<sup>29</sup>

- 1) обезбеђивању вести, информација или приступа информацијама,
- 2) подстицању јавне дебате или обликовању јавног мњења,
- 3) доприносу развоју или промовисању специфичних вредности,
- 4) забављању или стварању прихода, и
- 5) најчешће – комбинацији свих наведених циљева.

---

<sup>25</sup> З. Милошевић, „Медији и глобализација“, *Политичка ревија*, Београд, број 2–4/2007, стр. 423–434.

<sup>26</sup> Љ. Маширевић, „Медији и друштвена теорија“, *Зборник радова Факултета драмских уметности*, Београд, број 8–9/2005, стр. 301–310.

<sup>27</sup> М. Пешић, „Савремени медији и јавност“, *Политичка ревија*, Београд, број 2–4/2007, стр. 549–568.

<sup>28</sup> С. Гајић, „Медији, идентитет и приказивање друштвене стварности“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, број 1–2/2010, стр. 31–41.

<sup>29</sup> З. Јевтовић, З. Арачки, „Медијски утицаји, политичке елите и друштвена моћ у Србији почетком 21. века“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, број 1–2/2010, стр. 69–91.

При томе се инсистира да сам садржај медија или медијских услуга масовне комуникације проистиче из начина на који се информације прикупљају и начина на који се медијски садржај креира, шири или дистрибуира, тражи, бира и прима. То зависи од техничких разлога који се односе на коришћење комуникационе платформе, као и од представљања садржаја који нуде перцепцију појачаног избора и интеракције. Такве тенденције или захтеви новог доба траже дубинску анализу појмовног схватања медија, укључујући и критеријуме и претпоставке на којима је то схватање засновано.<sup>30</sup> Основна права и слободе и остале вредности и стандарди усвојени од стране Савета Европе, а нарочито право на слободу изражавања и информисања и слобода медија која из тога произилази, морају да се унапреде и заштите, без обзира на промене у медијском и сличном амбијенту. Слобода изражавања и информисања такође за собом повлачи и извесне обавезе и одговорности, а у извесним случајевима може да подлеже ограничењима која су законом прописана и која су потребна у демократском друштву. Стога сви провајдери медијских услуга и услуга сличних њима морају да уважавају одређене стандарде, што нажалост није чест случај чак ни у земљама са дугом демократском традицијом и владавином права (правна држава).<sup>31</sup> Када су у питању традиционални медији, саморегулација би требало да буде кључни елемент у обезбеђивању поступања у складу са стандардима уз дужно поштовање уређивачке независности. По потреби, саморегулација може да буде подржана корегулацијом.<sup>32</sup> Као облик ометања, регулација би требало да буде подложна ограничењима и условима које је утврдила Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода. Тако члан 10. ове Конвенције из 1950. године (коју је Република Србија ратификовала тек 2003) каже да свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе.<sup>33</sup> Медијски или слични механизми регулације или одговорности, било да су саморегулаторни или корегулаторни или, по потреби, вођени од

<sup>30</sup> Д. Суботић, „Медијска поља односа са јавношћу у пост(модерном) друштву“, *Политичка ревија*, Београд, број 9/2010, стр. 321–356.

<sup>31</sup> Ч. Чупић, „Слобода и злоупотреба слободе у медијима“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, број 4/2010, стр. 211–221.

<sup>32</sup> Н. Танасић, „Медији и култура – како глобални процеси изигравају сами себе“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, број 1–2/2010, стр. 43–59.

<sup>33</sup> *Савет Европе 1949–1996*, Документи, *op. cit.*, стр. 23.

<sup>33</sup> З. Аврамовић, „Глобализација и дезинтеграција – културни, медијски и образовни аспекти“, *Српска политичка мисао*, Београд, број 1/2010, стр. 267–280.

стране државе, морају да буду делотворни, транспарентни, независни и одговорни. Савет Европе требало би да истражи могућност побољшавања функционисања ових механизма, а нарочито како унапредити могућности да појединци или групе које сматрају да су њихова права кршена од стране провајдера медијских или сличних услуга, приступе тим механизмима.<sup>34</sup> Приступ у чијем је средишту човек – појединац, захтева да му буде омогућено да користи своје право на слободно изражавање и информисање и нове комуникационе услуге ради учествовања у друштвеном, политичком, културном и економском животу, и да то чини без нарушавања људског достојанства или права других.<sup>35</sup> У обезбеђивању оваквог стања у медијима, велика је улога Савета Европе и његових контролних механизма да прате, надзиру и контролишу кроз консултације и сарадњу са релевантним заинтересованим странама обезбеди смернице, стандарде и алате пружаоцима медијских и сличних услуга масовне комуникације. На тај начин се стварају услови да се појединцима омогући да траже, креирају и шире информације без страха од кршења сопственог људског достојанства или права. А тога не може да буде уколико у одређеној земљи постоји „медијска неписменост“.<sup>36</sup> Медијска писменост треба да буде део основног образовања грађана сваког демократског друштва. То је нарочито средство за унапређење схватања, критичног размишљања, грађанства, креативности и критичне свести о медијима свих, а нарочито код младих људи који граде своју будућност.<sup>37</sup> Стога су од посебног значаја успостављање и развој њиховог осећаја одговорности при креирању, коришћењу и дистрибуцији садржаја медијског простора.<sup>38</sup> При томе се од земаља чланица Савета Европе нарочито захтева да, посебно када се ради о новим, у првом реду Интернет технологијама, посвети значајна пажња заштити достојанства, безбедности и приватности деце, па се чак предлаже и уклањање садржаја који деца и млади људи креирају или стављају на Интернет, а који угрожавају њихово достојанство,

---

<sup>34</sup> З. Косјерина, *Ка интернет демократији – стратегија за новомедијски активизам и нека њихова социолошка одређења*, Култура, Београд, број 127/2010, стр. 252–268.

<sup>35</sup> М. Николић, *Будућност српског медијског простора – креативно vs комерцијално*, Култура, Београд, број 128/2010, стр. 144–160.

<sup>36</sup> Р. Ђорђевић, „Однос медија према подкултурним изражавањима младих у граду“, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, Косовска Митровица, број 41/2011, стр. 475–486.

<sup>37</sup> Р. Вељановски, „Медији између бизниса, политике и одговорности према јавности“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, број 6/2011, стр. 405–418.

<sup>38</sup> А. Матинели, *Нови медији и креативне индустрије – нове могућности за публику*, Култура, Београд, број 128/2010, стр. 161–186.

безбедност и приватност или их на неки други начин чине рањивим лицима, било сада било у каснијим фазама живота.<sup>39</sup> Да би медији остварили један од својих основних циљева – тачна, благовремена и квалитетна информисаност грађана о свим збивањима у земљи и иностранству – потребно је обезбедити плурализам извора информација и медија и услуга сличних медијским.<sup>40</sup> Посебно се у складу са овим захтевом истиче право појединца да његова информисаност буде доведена у питање, као што и демократске тековине и поштовање закона (владавина права) може да буде угрожено.<sup>41</sup>

- 1) негативним и значајним поремећајем тржишта услед медијске концентрације,
- 2) недостатком разноврсности и плурализма,
- 3) путем манипулативних порука и нових облика складиштења садржаја,
- 4) управљањем и приоритетизацијом протока садржаја, и
- 5) приступом и ограниченим или непостојећим приступом широко-појасним услугама.<sup>42</sup>

Нарочито је значајно за заштиту људских слобода и права, успостављање и унапређење демократских институција власти и квалитетну примену закона<sup>43</sup> инсистирање Савета Европе на правим, независним и адекватно финансираним медијским јавним сервисима.<sup>44</sup> Истина, све земље чланице ове регионалне организације још немају такве медијске јавне сервисе који су способни да привуку све сегменте друштва и допринесу пуном учешћу људи у политичком, друштвеном и културном животу. Али их то не спречава да раде у циљу успостављања оваквих медијских сервиса.<sup>45</sup>

<sup>40</sup> Ј. Вучковић, „Људска права и медији“, *Зборник Правног факултета у Нишу*, Ниш, број 55/2010, стр. 155–170.

<sup>41</sup> Љ. Баћевић, „Медиј као средство политичке културе“, *Социолошки преглед*, Београд, број 1/1995, стр. 97–106.

<sup>42</sup> Р. Удовичић, *Међународни трендови и креирање свести*, Култура, Београд, број 132/2011, стр. 226–248.

<sup>43</sup> Р. Вељановски, „Медији и држава у транзицији“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, број 3/2009, стр. 363–378.

<sup>44</sup> Т. Боровица, С. Костовић, *Савремени медији у функцији образовне револуције*, Култура, Београд, број 133/2011, стр. 370–381.

<sup>45</sup> М. Радојковић, „Прилог расправи о независним медијима“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад, број 100/1996, стр. 255–274.

#### IV) НОВА УЛОГА МЕДИЈА У ДРУШТВУ

Уз раније наведене резолуције, 2009. године је у оквиру Савета Европе усвојен и посебан Акциони план као скуп мера и средстава о политици масмедија у 21. веку полазећи од огромног значаја нових медија и услуга масовних комуникација за заштиту људских права и слобода, односно за развој демократских институција. У вези је с тим и преиспитивање потребе и захтева новинарског професионализма, уређивачке независности и уређивачке одговорности, које треба прилагодити и оператерима нових медијских или услуга масовне комуникације сличних медијским и пружаоцима услуга. У консултацијама са релевантним органима у свакој земљи чланици Савета Европе треба подробно испитати потребу за начинима (као што су саморегулација, корегулација или регулација) и предметом регулаторних активности које су потребне да се осигура поштовање утврђених вредности Савета Европе у оквиру нових медијских и услуга масовне комуникације сличних медијским.<sup>46</sup> У контексту нове улоге медија у савременом друштву посебно се инсистира и на улози и значају јавног сервиса у свакој земљи. Стога се као обавезан услов друштвеног и демократског напретка јавља потреба да се настави рад на унапређењу улоге јавних медијских сервиса у демократском друштву. При томе је потребно са посебном пажњом испитати начине пружања информација најширој публици, укључујући и младе, уз поуздане, разноврсне и бројне медијске и њима сличне услуге, водећи рачуна о начину на који се информације и медијске и њима сличне услуге траже и примају и о могућим изазовима при добијању квалитетног и поузданог садржаја. У том погледу се нарочито наглашава улога Интернета као јавног добра. Стога се од надлежних органа свих земаља очекује да обезбеде висок степен могућности универзалном приступу Интернету који би требало да буде развијен као део пружања јавних услуга.<sup>47</sup> Као посебно значајне мере, Акциони план предлаже појединим земљама чланицама Савета Европе следеће:

1. у консултацији са релевантним заинтересованим странама, укључујући и стручњаке за образовање, наставити са радом на медијском описмењавању са циљем да корисници, ствараоци и дистрибутери

---

<sup>46</sup> М. Матовић, *Новинарство и медијска индустрија у Србији – борба за очување професионализма*, ЦМ, Београд, број 24/2012, стр. 133–149.

<sup>47</sup> С. Миливојевић, *Новинарство и медијска индустрија у Србији – изазови и одговори*, ЦМ, Београд, број 247/2012, стр. 35–58.

садржаја (нарочито деца и млади) постану одговорни, информисани и критички настројени учесници у информационом друштву. Одговарајућа пажња треба да буде усмерена и на неформално образовање, као и на улогу самих медија;<sup>48</sup>

2. наставити са одговарањем на различите изазове са којима су појединци суочени (нарочито деца и млади људи) у контексту слободе изражавања и информисања, права на приватност и осталих основних права, као и права на достојанство и безбедност на Интернету. Посебно треба испитати могућности отклањања садржаја које деца креирају или стављају на Интернет;

3. наставити са радом на утврђивању стандарда у вези са обрадом личних података и техника или праксе профилисања, истражити заједничке стандарде по питању приватности и испитати претње које би могле да произађу из система дизајнираних за идентификацију и праћење. Кроз консултације са заинтересованим странама, развити одговарајуће смернице, стандарде и инструменте за заштиту права корисника; и

4. истражити могућност коришћења новијих или настајућих услуга масовне комуникације у обликовању јавног мњења и потрошње различитих друштвених група на скривен, сублиминалан или неки други манипулативан начин и имајући у виду одредбе чл. 8. и чл. 10. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, те истражити начине на које би се корисници или јавност заштитили од такве употребе.

## V) МЕДИЈИ И ИНТЕРНЕТ

На министарској конференцији која одржаној маја 2009. године на посебан начин је указано на потребу бржег усвајања савремених технологија (компјутерске и Интернет) како би и медији добили нови, значајан и изузетно брз проток информација и других информативних, културних, образовних и сличних садржаја. О томе колики се значај придаје тим новим технологијама говори и чињеница да је том приликом усвојена посебна резолуција: „Управљање Интернетом и критички ресурси Интернета“. Иако се ради о техничко-технолошким средствима невиђених могућности, ипак Савет Европе инсистира да систем заштите основних слобода и права човека и грађанина, као и сви раније усвојени

---

<sup>48</sup> М. Пешић, „Савремени медији и јавност“, *Политичка ревија*, Београд, број 2–4/2007, стр. 549–568; С. Гајић, „Медији, идентитет и приказивање друштвене стварности“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, број 1–2/2010, стр. 31–41.

европски стандарди и вредности важе и за онлајн информационе и комуникационе услуге, исто као и за офлајн окружења.<sup>49</sup> То, поред осталог, проистиче и из члана 1. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, по којем се земље чланице обавезују да „свима у својој јурисдикцији обезбеде“ права и слободе који су заштићени том конвенцијом (без прављења разлике између онлајна и офлајна). Овај приступ је потврђен и посебним инструментима, начинима и мерама Савета Европе за утврђивање стандарда. Земље чланице ове регионалне европске организације могу да буду позване на одговорност у вези са кршењем или угрожавањем слобода и права човека пред Европским судом за људска права у Стразбуру. Сама природа информационог друштва и још у већој мери Интернета, ствара значајне прекограничне импликације.<sup>50</sup> Питање које се поставља нарочито последњих година, како на националном, тако и на међународном плану, јесте како ефикасно, квалитетно, законито и благовремено обезбедити испољавање и заштиту основних људских права и слобода у условима онлајн комуникација.<sup>51</sup> Ово питање је постало још сложеније због значајног ослањања корисника на Интернет као неопходног средства за њихове свакодневне активности (комуникације, информације, сазнање, комерцијалне трансакције, доколица).<sup>52</sup> То је навело Комитет министара Савета Европе на препознавање вредности Интернета као „јавног добра“. Људи легитимно очекују да услуге Интернета буду лако доступне, приступачне, безбедне, поуздане и актуелне. Појам „позитивних обавеза“ који је разрађен у судској пракси Европског суда за људска права нарочито је релевантан у новом медијском Интернет простору.<sup>53</sup> Интернет се ослања на разне ресурсе који су нужни за његово функционисање и који због своје природе могу да у свако доба испоље знатан утицај на способност великог броја корисника да

---

<sup>49</sup> Т. Ћитић, *Институционални и законски оквири развоја дигиталне телевизије у Србији*, ЦМ, Београд, број 14/2010, стр. 33–59.

<sup>50</sup> Члан 10. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода нарочито је релевантан у том погледу с обзиром на то да су њиме заштићена права гарантована без обзира на границе.

<sup>51</sup> Д. Дедић, *Медији и интердисциплинарност*, Култура, Београд, број 133/2011, стр. 149–160.

<sup>52</sup> П. Бајић, *Живот или смрт штампаних медија – изазов дигиталног доба*, ЦМ, Београд, број 24/2012, стр. 151–170.

<sup>53</sup> М. Радојковић, *Новинарство и медијске институције Србије – радиодифузни медији у јавној својини*, ЦМ, Београд, број 24/2012, стр. 59–74.

приступе Интернету или да из њега извуку потпуну корист.<sup>54</sup> Ти критични ресурси укључују, на пример, тринаест тзв. „коренских сервера“ (који допуштају рутирање већине информација и комуникација на Интернету) и основне структуре Интернета (канални великих размера за транзит података) које контролишу различити државни органи, укључујући поново одређене органе одбране, академске установе и приватне/пословне ентитете. У том погледу од нарочитог је значаја активност Интернет корпорације за додељене називе и бројеве (ICANN). Њена основна улога садржи се у техничком управљању критичким ресурсима Интернета широм света.<sup>55</sup> Због огромног значаја Интернет медија у погледу брзине ширења и преноса различитих информација са једног краја света на други успостављен је систем подељене одговорности појединих земаља чланица Савета Европе за предузимање разумних мера на обезбеђивању непрекидног функционисања Интернета и, у вези са тим, остваривање јавног интереса под њиховом јурисдикцијом на који имају право сви људи. Међудржавна сарадња и солидарност су од највећег значаја за адекватно функционисање, стабилност и универзалност Интернета.<sup>56</sup> Радећи заједно, поједине земље могу да помогну једна другој у спречавању догађаја или управљању истим, укључујући и злонамерна дела која подлежу њиховој јурисдикцији или су извршена на њиховој територији, која би могла да блокирају или значајно отежају приступ Интернету другим чланицама међународне заједнице или у оквиру њих.<sup>57</sup> Паневропске дискусије о управљању Интернетом такође су важне за земље чланице Савета Европе. Поред ове регионалне организације питањима од значаја за законит, квалитетан, истинит и ефикасан рад медијског Интернет система бави се и сама Европска унија. Тако су донете бројне директиве и други акти ове организације у вези са питањима информационог друштва, укључујући и Резолуцију Европског парламента о другом Форуму о управљању Интернетом, који је одржан у Рио де Жанеиру од 12. до 15. новембра 2007. године. Ради се, наиме, о организовању Европског форума

---

<sup>54</sup> Ж. Трповски, *Технички аспекти дигитализације медија*, Култура, Београд, број 135/2012, стр. 205–216.

<sup>55</sup> Љ. Булатовић, Г. Булатовић, О. Арсенијевић, *Дигитална медијска конвергенција*, Култура, Београд, број 135/2012, стр. 140–151.

<sup>56</sup> Д. Вуксановић, *Визуелна култура у ери медија*, Култура, Београд, број 135/2012, стр. 309–315.

<sup>57</sup> Р. Рук, *Европски медији у дигиталном добу*, Култура, Београд, број 132/2011, стр. 269–287.

о управљању Интернетом који треба да представља значајно полазиште за такав дијалог. Поред осталих иницијатива, Европски дијалог о управљању Интернетом (*EuroDIG*) представља изузетно значајан механизам управљања Интернетом.<sup>58</sup>

## VI) МЕДИЈИ И БОРБА ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА

Последња резолуција која је донета на министарској конференцији у Рејкјавику маја 2009. године односи се на улогу медија у спречавању и сузбијању једног од данас најопаснијих облика криминалног понашања појединаца и група, који не познаје границе међу земљама и континентима – тероризма. Схватајући опасност од различитих облика и видова испољавања терористичких активности у којима најчешће страдају невини људи, донета је посебна резолуција под називом „Развој законодавства земаља чланица Савета Европе у области борбе против тероризма и њихов утицај на слободу изражавања и информисања“. При томе је констатовано да тероризам има опасан утицај на људска права и слободе. То се не односи само на право на живот, већ и на корпус других основних људских права и слобода чија се заштита налази на листи приоритета Савета Европе. Тероризам не представља претњу само појединцу и његовим добрима, већ и значајну претњу држави, демократији и владавини права, али и међународној заједници у целини.<sup>59</sup> Слобода изражавања и информисања, с једне стране представља битан део вредности које тероризам жели да уништи, а с друге стране, она је нужна за ефикасну борбу против њега. Наиме, људи широм планете имају право да буду благовремено, истинито и потпуно информисани о изведеним терористичким нападима било где у свету, као и о деловању надлежних органа у земљама – жртвама у борби против терориста. Међутим, ова слобода изражавања није апсолутна и неограничена. Наиме, постоје бројни случајеви у којима би било неприкладно да медији одмах преносе одређене информације ради: а)

---

<sup>58</sup> Ж. Вучковић, Г. Стокић, Стиповчић, *Дигитални свет и феномен сувишка информација*, Култура, Београд, број 135/2012, стр. 152–160.

<sup>59</sup> Комитет министара Савета Европе усвојио је више стандарда који су предвиђени да земљама чланицама буду од помоћи у том погледу. Ови стандарди садржани су у следећим међународним документима: 1) Смернице о људским правима и борби против тероризма од 11. јула 2002. године, 2) Декларација о слободи изражавања и информисања у медијима у контексту борбе против тероризма од 2. марта 2005. године, и 3) Смернице о заштити слободе изражавања и информисања у време кризе од 26. септембра 2007. године.

спречавања тероризма, б) заштите жртава, в) у интересу покренуте истраге, или г) заштите спровођења правде. То изискује уважавање професионалних стандарда и одговорности свих посленика у медијском систему.<sup>60</sup> Међутим, само извештавање о тероризму не може се поистоветити са подржавањем тероризма. Такође је легитимно и вођење отвореног дијалога и јавне дебате о узроцима тероризма или политичким питањима у вези са тим. Због бројних злоупотреба у вези са улогом медија у извештавању о припреманим или изведеним терористичким активностима, Савет Европе је указао на бројне појаве непотребног и неоснованог ограничавања приступа медијских професионалаца информацијама о догађајима, ометање њиховог права на приватност (како код куће, тако и у службеним просторијама) и комуницирање и права на заштиту новинарских извора. Стога је такође Савет Европе истакао да се оваква ограничења, из разлога ефикасности борбе против тероризма, понекад примењују без правне основе у складу са стандардима Савета Европе, што би требало смањити на минимум, ако већ није могуће њихово потпуно искључивање.

## VII) ЗАКЉУЧАК

Крајем маја 2009. године у Рејкјавику (Исланд) одржана је прва конференција министара надлежних за медије и нове комуникационе услуге у земљама чланицама Савета Европе. Овом приликом је усвојена политичка декларација, као и неколико резолуција и Акциони план *МСМ(2009)011*. На овај су начин постављени темељи – систем европских стандарда – за нову улогу медија на почетку трећег миленијума. Овако постављени стандарди обавезују све земље – чланице Савета Европе (па тиме и Републику Србију). У њиховој се основи налазе захтеви прихваћени у Белој књизи о интеркултурном дијалогу Савета Европе (која је усвојена маја 2008. године у Стразбуру). Овај концепт промовисања свести, разумевања, помирења и толеранције, као и спречавање конфликта било које врсте и постизање чврсте интеграције и кохезије у сваком друштву је, заправо, успостављен на трећем самиту шефова држава или влада земаља чланица Савета Европе из 2005. године. Овако постављени циљеви потврђени су исте године у Фаро декларацији о стратегији Савета Европе за интеркултурни дијалог коју су усвојили министри за културу појединих

---

<sup>60</sup> Б. Јокић, *Мас медији и критичко промишљање друштвених појава*, Култура, Београд, број 133/2011, стр. 212–223.

земаља. Као и традиционални медији, нови пружаоци услуга масовних комуникација налик медијима (електронски медији и други облици компјутерских и Интернет технологија) требало би да теже унапређењу и поштовању основних људских и друштвених вредности. Нови начини креирања садржаја, изражавања, тражења и ширења информација у домену масовних комуникација појачавају, али могу да представљају и изазов основним правима и слободама. Постојећи медијски стандарди који су били развијени за традиционалне облике масовних комуникација могу да важе и за нове услуге и за пружаоце нових медијских услуга (права, дужности и одговорности). На овај су начин постављени темељи за нову улогу медија на почетку трећег миленијума. Све активности Савета Европе у вези са слободом медија и њиховом улогом у савременом друштву води и усмерава посебан орган – Управни комитет за масовне медије. Његов је задатак да брине о успостављању слободних, независних и плуралистички настројених средстава комуникација у појединим земљама чланицама. Томе посебно доприноси и усвојена Декларација о слободи изражавања и информисања, као и Европска културна конвенција. Са убрзаним технолошким развојем током 20. века променио се и начин прикупљања информација, креирање садржаја, као и методи којима се садржај и информације стављају на располагање корисницима (слушаоцима или гледаоцима). Корисници на тај начин добијају могућност лаког приступања и креирања садржаја средстава масовних комуникација која користе разноврсне комуникационе платформе, како за постојеће, тако и за новоразвијене медије или упоредљиве услуге масовних комуникација или информационих услуга налик медијским. Слободни, независни и разноврсни медији (штампани или електронски) неопходни су сваком демократском друштву. Из тог разлога је Савет Европе протеклих година развио низ стандарда којима се тежи заштити медија од видова утицаја и ометања, у складу са чланом 10. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године. Ти стандарди такође постављају и одређене обавезе и систем одговорности за медије. Као и традиционални медији, нови пружаоци услуга масовног комуницирања налик медијима (електронски медији, Интернет и други облици компјутерских и Интернет технологија) требало би да теже унапређењу и поштовању основних вредности. Нови начини креирања садржаја, изражавања, тражења и ширења информација у домену масовних комуникација појачавају, али могу да представљају и озбиљан изазов основним људским правима и слободама. Постојећи медијски стандарди који су били развијени за традиционалне облике масовних комуникација морају да важе и за нове

услуге и за пружаоце нових медијских услуга (права, дужности и одговорности).

### **VIII) ИЗВОРИ**

1. Јанев, И., *Међународне организације и интеграције*, Београд, 2008.
2. Савет Европе 1949– 1996. године, Документи, Београд, 1996.
3. Симић, И., Трешњев, А., *Кривични законик са краћим коментаром*, Београд, 2010.